

VAN EURO TOT KENNISOVERDRACHT

Jaarverslag POP3 Brabant 2022

Inleiding
pagina 2

Highlights
pagina 3

Projecten
pagina 4

Inleiding

Subsidie voor Brabantse plattelandsontwikkeling

Het Europese POP3-programma stimuleert innovatie en verduurzaming op het platteland met tal van maatregelen. Van directe investeringen op het boerenerf tot fysieke ingrepen in bossen, vennen en beken. Van kennisoverdracht tot het ontwikkelen van innovatieve producten en processen.

Ingrijpend veranderingsproces

Het is belangrijk dat de landbouw in Noord-Brabant innoveert en vernieuwt, zodat het milieu wordt beschermd, de rendabiliteit wordt verhoogd en de verbinding met de maatschappij wordt versterkt. Dit vereist een goede balans tussen landbouw en andere functies van het platteland, zoals natuur, waterbeheer, klimaatadaptatie en recreatie. Dit betekent ook een ingrijpend veranderingsproces van de landbouw en agrofoodsector, waarbij investeringen voor verduurzaming zich terugverdienen uit de markt.

Toekomstige generaties

We stimuleren agrariërs, waterschappen, gemeenten, grondeigenaren, natuurorganisaties, kennisinstellingen en betrokkenen in de agrofoodketen om samen te werken en van de Europese POP-subsidies gebruik te maken. Daardoor ontstaan kansen, worden obstakels weggenomen of voorwaarden geschapen. Zo blijft het Brabantse platteland ook voor toekomstige generaties aantrekkelijk en economisch belangrijk.

Verlenging van het programma

De looptijd van het huidige POP3-programma is ten einde. Op 12 april 2021 heeft de Europese Commissie besloten het bestaande programma te verlengen tot en met 2022. Deze verlenging wordt het POP3+ genoemd. Dit programma omvat extra budget voor nieuwe openstellingen om de plattelandsontwikkeling in Noord-Brabant te blijven stimuleren tot aan de start van de nieuwe programmaperiode.

Vooruitlopend op het nieuwe programma, zal tijdens de overbruggingsperiode focus aangebracht worden op de thema's: klimaat, biodiversiteit, bodem en kringlooplandbouw (inclusief stikstof).

Wist u dat...

- in het afgelopen jaar 50 POP3 Brabant-projecten succesvol zijn afgerond? Daarmee staat de teller op 218 projecten.
- in afwachting van de nieuwe programmaperiode er een verlenging van het bestaande POP3-programma is? Dit zogenoemde programma POP3+ loopt af in 2022. In het POP3+ ligt de focus op de thema's klimaat, biodiversiteit, bodem en kringlooplandbouw (inclusief stikstof). Lees er [hier](#) meer over.
- er in 2022 hard gewerkt is aan het nieuwe programma Nationaal Strategisch Plan (NSP) wat naar verwachting opengaat in het voorjaar van 2023? Lees er [in deze factsheet](#) meer over.
- het Regiebureau POP met regelmaat themanummers uitbrengt waarin ook [verhalen van POP3 Brabant](#) te lezen zijn?

Highlights

€ 85.068.319
Verleende subsidie

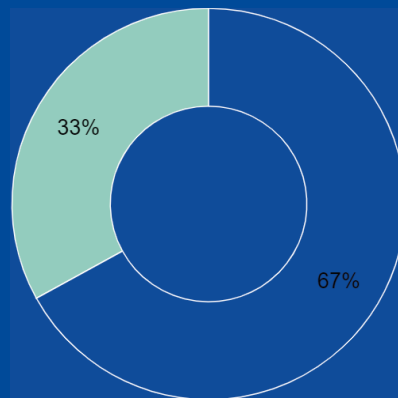
€ 166.440.747
Investering

510
Projecten

551
Ondersteunde organisaties

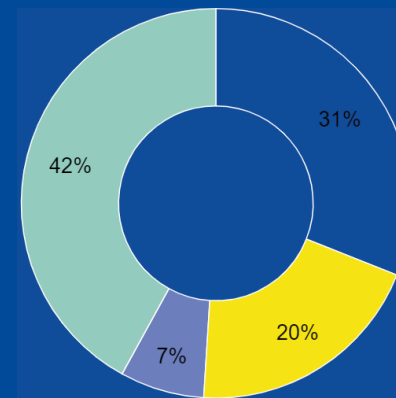
Uitputting subsidiebudget

■ Lopende projecten: € 57,0 M
■ Afgeronde projecten: € 28,0 M

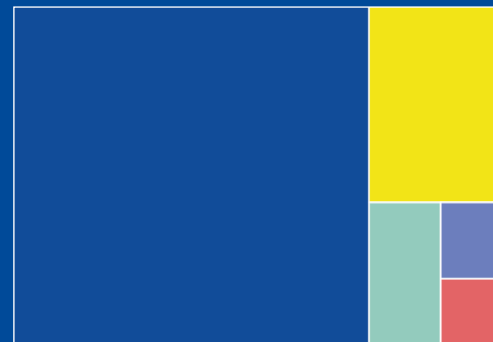
Projectfinanciering

■ ELPFO: € 50,6 M
■ Provincie: € 34,4 M
■ Overig publiek: € 11,5 M
■ Privaat: € 69,9 M

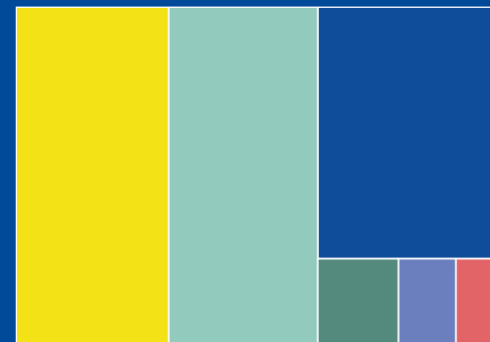
Type instrument

■ Investerings: € 61,5 M
■ Samenwerking: € 13,5 M
■ Kennisoverdracht: € 5,2 M
■ LEADER: € 2,5 M
■ Overig: € 2,2 M

Thema

■ Natuur en biodiversiteit: € 24,8 M
■ Agrofood: € 25,6 M
■ Jonge Landbouwers: € 3,5 M
■ Verbetering water: € 26,3 M
■ LEADER: € 2,5 M
■ Overig: € 2,4 M

*De genoemde bedragen betreffen Europese subsidie en cofinanciering van de Provincie Noord-Brabant

*De genoemde bedragen betreffen Europese subsidie en cofinanciering van de Provincie Noord-Brabant

Projecten in de schijnwerpers

Maatschap Combee
Natuurinclusief boeren met
innovatieve Kwatrijn-stal

**Coöperatie Bosgroep Zuid
Nederland**
Tijd kopen voor de natuur in de
Maashorst

Waterschap Rivierenland
Vispasseerbaar gemaal goed
voor boer en natuur

Natuurinclusief boeren met innovatieve Kwatrijn-stal

Maatschap Combee

Bart Combee en zijn vader Bas Combee ontvingen een POP3-subsidie voor de Kwatrijnstal. De stal heeft een innovatieve vloer waarmee vaste mest van urine wordt gescheiden. Deze reageren dan niet langer met elkaar en dat halveert de uitstoot van ammoniak. Het gebouw is ook nog eens emissiearm, energiezuinig en diervriendelijk: de koeien hebben veel ruimte en een strobed.

In 2022 is de Kwatrijnstal in gebruik genomen en staan er 95 melkkoeien.

Project: Kwatrijnstal

Projectpartners:
Maatschap Combee

Looptijd:
2 december 2019 – 24 maart 2022

Financiering:
Totaal: € 791.907
Europa: € 125.000
Provincie Noord-Brabant: € 125.000
Eigen bijdrage € 541.907

“De Kwatrijnstal is onderdeel van een concept waarbij natuur en landbouw hand in hand gaan”

Bart Combee: “Ik wilde graag op termijn de boerderij van mijn vader overnemen die al sinds 1913 in de familie is. Doordat de geurcirkel over het terrein van de buren liep, was het een lastige opgave, maar het bleek niet onmogelijk. Ik maakte een plan voor een rendabel, toekomstbestendig melkveebedrijf een stukje verderop. Hierbij heb ik hulp gekregen van Stichting De Duinboeren, een netwerk voor agrarische ondernemers in en om Nationaal Park De Loonse en Drunense Duinen. Kern van het plan was de innovatieve, energieneutrale melkveestal midden in het weidegebied. De Kwatrijnstal is onderdeel van een concept waarbij natuur en landbouw hand in hand gaan.”

Agrarische leegstand

In 2018 deed Bart Combee met de Duinboeren mee aan een landelijke prijsvraag om agrarische leegstand tegen te gaan met innovatieve oplossingen. Zijn team won en met het prijzengeld huurde hij een landschapsarchitect in waarna het plan een enorme boost kreeg. De provincie Noord-Brabant, Brabants Landschap, de Rabobank en de verpachter van de grond werkten enthousiast mee aan de plannen.

Kringlopen sluiten

In 2022 is de Kwatrijnstal in gebruik genomen en staan er 95 melkkoeien. De nieuwe stal heeft een robot die twee koeien tegelijk melkt. De melkrobot staat voor in de Kwatrijnstal met open wanden, zodat de koeien meteen naar buiten kunnen. Bart Combee: “We hebben 16 hectare natuurland waarop we extensief weiden. De boerderij telt 50 hectare land in totaal. We willen het voer en stro zoveel mogelijk van eigen grond halen om de kringloop te sluiten.”

Enorme investering

“Een nieuwe stal op een andere plek en meer inclusieve landbouw.

Het is precies wat ik wilde, maar daarvoor was wel een enorme investering nodig. Bovendien moesten we vaart maken, want in 2024 moeten alle Brabantse melkveehouders een emissiearme vloer in de stal hebben”, herinnert Bart Combee zich. De eisen die de bank aan de financiering stelde waren niet mals. Bart spendeerde flink wat uren achter zijn computer waar hij een eigen bedrijfsplan met een slim verdienmodel schreef en ook een POP3-subsidie aanvraag. Met de subsidie van 250.000 euro en de financiering van de bank is de Kwatrijnstal – die kostbaarder is dan gangbare stallen – er gekomen.

Verdroging tegengaan

Bart Combee vindt het prachtig dat zowel zijn bedrijf als de natuur wel varen bij zijn natuurinclusieve aanpak. “Het benutten van vaste mest helpt om verdroging tegen te gaan. Organisch materiaal in de bodem houdt vocht vast, daardoor is er minder uitspoeling van meststoffen. Dat is grote winst in ons gebied. Want bodem en water dragen bij aan verbetering van landschap, biodiversiteit en het klimaat.”

Bart Combee: “Een nieuwe stal op een andere plek en meer inclusieve landbouw. Het is precies wat ik wilde.”

Over de boerderij en Stichting De Duinboeren

Bart en Bas Combee zijn lid van de Stichting De Duinboeren, een netwerk voor zo'n 200 agrarische ondernemers in en om Nationaal Park de Loonse en Drunense Duinen. Bart: “Onze melk heeft zoveel meerwaarde door de natuurlijke en diervriendelijke manier waarop wij werken. Van een deel van deze melk maken we Brabantse duingodkaas van Duinboeren. De boerenkaas is te koop in boerderijwinkels in Brabant. We laten daarmee zien wat we doen voor Brabant. We rekenen 20 cent extra per liter melk en gebruiken dat gedeeltelijk voor de natuur, bijvoorbeeld om een bloemenrand rond de weiden te zaaien.”

Lees meer over [Stichting de Duinboeren](#).

Tijd kopen voor de natuur in de Maashorst

Coöperatie Bosgroep Zuid Nederland

Een groot deel van de bossen en heide op de Maashorst is aangetast, doordat er teveel stikstof in terecht is gekomen. Het systeem is uit balans. Bodem en grond- en oppervlaktewater verzuren en belangrijke voedingsstoffen spoelen gemakkelijker weg. Er is daardoor steeds minder variatie in planten en dieren. Landbouw, verkeer en industrie zijn de grote stikstofproducenten. Deze uitstoot is niet van de ene op de andere dag flink in te perken. Tegelijkertijd met veranderingen in deze sectoren zijn daarom maatregelen nodig om de biodiversiteit en draagkracht te behouden en te ontwikkelen.

Op zo'n 5 procent van de oppervlakte van het natuurgebied is steenmeel gestrooid.

Project: Maashorst en omgeving

Projectpartners:

Coöperatie Bosgroep Zuid Nederland u.a.

Looptijd:

19 november 2017 -30 april 2021

Financiering:

Totaal: € 1.531.684

Europa: € 765.842

Provincie Noord-Brabant: € 99.364

“Goede bodemontwikkeling belangrijk voor landbouw en natuur”

“Als ik nu in de zomer door het eikenbos loop en ik kijk naar boven, dan zie ik lucht in plaats van een dik bladerdak dat er zo'n tien jaar geleden nog was. Er zijn minder bladeren en ze zijn ook kleiner”, zegt Maurice van Doorn, boswachter van natuurterrein de Maashorst. Hij loopt al jaren alle seizoenen door het bos en bemerkt de vele veranderingen waaraan je kunt zien dat de natuur achteruit gaat.

Boer en natuur

“De meeste veranderingen zijn eerst onzichtbaar, omdat ze zich afspelen zich in de bodem. Uiteindelijk hebben deze grote gevolgen voor plant en dier”, aldus Jeroen Oorschot, natuurbeheerder bij de gemeente Maashorst. “De grond wordt nu steeds kwetsbaarder en houdt bijvoorbeeld slechter vocht vast. Daardoor sijpelen voedingsstoffen met het water weg. De bodem wordt droger wat door klimaatverandering nog eens wordt versterkt. Voor de landbouwer betekent dit vaker sproeien en dus extra kosten. Ook de landbouw is gebaat bij een goede insectenwereld en een werkend ecologisch systeem. Kortom, goede bodemontwikkeling en biodiversiteit is voor zowel de natuur als de landbouw belangrijk, al kijken elk er met een andere bril naar.”

Kostbare maatregelen

“We kunnen aan twee knoppen draaien om de natuur te behouden”, legt Twan van Alphen uit, regiomanager Bosgroep Zuid Nederland. Hij adviseert de gemeente Maashorst en is penvoerder van het project. “De eerste knop is het beperken van stikstofemissie door de landbouw in de buurt van de Maashorst, maar dat is niet van de ene op de andere dag mogelijk. Om tijd te kopen draaien we aan de tweede knop: maatregelen nemen die de gevolgen van stikstofdepositie op korte termijn verminderen. Zo beschermen we de natuur die nog niet verloren is gegaan en verbeteren we de veerkracht van de bodem en de vegetatie. Hiervoor hebben we de POP-subsidie gebruikt. Zonder deze

subsidie hadden we de kostbare maatregelen niet kunnen nemen.”

Steenmeel

Welke maatregelen zijn er met de POP-subsidie genomen? Van Alphen: “Om optimaal resultaat te bereiken hebben we diverse strategieën tegelijkertijd gevolgd. We hebben bij de meest stikstofrijke delen van de heide het strooisel en vegetatie – met daarin het opgeslagen stikstof – verwijderd. Op zo'n 5 procent van de oppervlakte van het natuurgebied hebben we steenmeel gestrooid. Steenmeel zorgt voor een langzame aanvulling van door uitspoeling verdwenen voedingsstoffen en voorkomt verdere verzuring. Deze nutriënten proberen we duurzaam in het systeem te behouden door bomen te planten met rijk strooisel. Deze bomen nemen de voedingsstoffen op en laten deze in de herfst weer vallen via hun bladeren. Bij vertering van deze bladeren komen de stoffen weer vrij en worden deze vervolgens weer via de wortels opgenomen: een nutriëntenkringloop. Tot slot streven we naar ‘hervernatting’, door sloten te dempen of verondiepen.”

Effect

Er zijn uitgebreide nulmetingen gehouden, dus de effecten van de maatregelen zijn straks goed meetbaar. Er zijn onder andere metingen in de bodem en van de biodiversiteit. Zo zijn er paddenstoelen geteld. De eventuele toename ervan, zegt iets over een verbeterde biodiversiteit. Een aantal paddenstoelensorten is namelijk zeer gevoelig voor verzuurde bodem. Tegelijkertijd reageren ze snel op verbeterde omstandigheden. Het project is in 2020 afgesloten en de eerste effecten zijn pas drie jaar later, halverwege 2023, meetbaar. Sommige effecten, bijvoorbeeld op de vegetatie, zijn pas na zes jaar meetbaar.

Twan van Alphen (Bosgroep Zuid Nederland), Maurice van Doorn en Jeroen Oorschot (gemeente Maashorst) zijn betrokken bij het project 'Herstel Natuur Biodiversiteit op de Maashorst en omgeving'.

Over de Maashorst

Er is een nieuwe gebiedsvisie van Staatsbosbeheer en de gemeentes Bernheze, Oss en Maashorst en waterschap Aa en Maas voor het totale natuurgebied De Maashorst. Hierin streven de partners ernaar het natuurnetwerk Brabant en de bijbehorende natuurdoelstellingen te realiseren. Om de Maashorst past een schil van natuurlijkvriendelijke, kleinschalige boerenbedrijven. De Maashorst is één van de grootste natuurgebieden van Noord-Brabant. Hier regeerde lange tijd de grove den, ooit aangeplant voor de houtproductie. Maar tegenwoordig krijgt het landschap steeds meer zijn oorspronkelijke variatie terug: bos afgewisseld met heide, vennen en beekjes, stuifzand en akkers. Sinds 2016 struinen hier de oorspronkelijke bewoners weer rond: wisenten, Exmoor pony's en taurossen. Zij houden met hun gegraas het gebied open en gevarieerd.

Lees meer over de [Maashorst](#).

Vispasseerbaar gemaal goed voor boer en natuur

Waterschap Rivierenland

Voor landbouw moet de grond niet te nat, maar ook niet te droog zijn. Gemalen zijn daarom belangrijk. Zo ook het Gemaal Oostkil dat sinds 1969 water uit en in de polders naar de Biesbosch pompt. Het nadeel van dit gemaal was dat veel vissoorten er niet konden passeren. Waterschap Rivierenland nam deze hindernis weg door er visveilige pompen te plaatsen. Uit tests blijkt dat nu maar liefst 99 procent van de vissen het gemaal veilig passeren. Dit betekent dat de leefgebieden van vissen beter op elkaar aansluiten. En dat is weer goed voor de biodiversiteit, het in stand houden en herstellen van het ecosysteem.

De nieuwe visveilige pomp is in het najaar van 2021 gemonteerd. Tijdens de werkzaamheden bleef het gemaal in bedrijf door een tijdelijke pompinstallatie.

Project: Vispasseerbaar maken Gemaal Oostkil

Projectpartners:

Waterschap Rivierenland

Looptijd:

9 juli 2019 – 1 april 2022

Financiering:

Totaal: €738.967

Europa: € 262.500

Provincie Noord-Brabant: € 131.250

Waterschap Rivierenland POP3: € 131.250

Waterschap Rivierenland: € 213.967,56

“Het waterschap streeft naar optimale belangenafweging van peilbeheer en vismigratie”

“Na de plaatsing van de visveilige pompen in 2021 was al snel te zien dat de vissen veilig door de pompen kwamen”, zegt Jeroen Peters, projectleider bij Waterschap Rivierenland. “Als de visstand verbetert dan heeft dit ook positieve invloed op bijvoorbeeld vogels. Natuurlijk is het ook heel fijn voor de mensen die er komen genieten van de natuur.”

Automatiseringslag

Omdat het waterschap streeft naar bescherming van ecosystemen komen er steeds meer vispasseerbare stuwen, sluisen en visveilige gemalen. Peters: “Toch waren de visveilige pompen in het Gemaal Oostkil er zonder POP-subsidie nog niet gekomen, want de oude werkten nog prima als je kijkt naar de functie ‘uitslaan van water’. Uiteraard zijn de nieuwe pompen wel een stuk beter, helemaal als je kijkt naar de visveiligheid. We kunnen meer water pompen in korte tijd. Zeker nu we meer te maken hebben met droge periodes en intensieve buien, is dat een pluspunt. Ook positief is dat we minder energie verbruiken. Verder hebben we de besturing van de pompen en inlaatregeling verfijnd. Nu hebben we bijvoorbeeld het openzetten van de inlaat afgestemd op de periodes waarin de vissen willen migreren. We creëren een lokstroom met de nieuwe pompen om vissen bijvoorbeeld het paai gebied in te krijgen. Dit alles hebben we meegenomen in de automatiseringslag.”

Maatwerk

Het plaatsen van visveilige pompen is maatwerk. Visveilige pompen zijn groter dan niet-visveilige pompen en ze moeten natuurlijk wel passen in het gemaal. Het ontwerp heeft het eigen ingenieursbureau van het waterschap al in 2018 gemaakt. Daarna konden marktpartijen offertes uitbrengen voor de pomp, een soort wikkelpomp. Uiteindelijk is Pentair Nijhuis pompen de aannemer geworden. Hetzelfde proces doorliep het waterschap voor de elektrotechnische

installatie die door Huisman Etech Experts is gebouwd. Tijdens de werkzaamheden in najaar 2021 bleef het gemaal in bedrijf door een tijdelijke pompinstallatie.

Optimale belangenafweging

Peters is trots dat met deze maatregelen een positieve impuls wordt gegeven aan het verhogen van de biodiversiteit in de Biesbosch en de verbonden binnendijkse kreken. We kunnen nu ook veel beter visonderzoek doen door monitoring met digitale camera's. Niet alleen bij de Oostkil bij Hank, maar bijvoorbeeld ook bij een vislift bij de historische Papsluis onder Werkendam. Doordat we nu zoveel meer weten over vismigratie én meer kunnen regelen met de visveilige pompen, kunnen we het maalregime verbeteren. Uiteraard streeft het waterschap naar optimale belangenafweging van peilbeheer en vismigratie.”

Innovatief project

Ook Luciënda Koopmans, financieel projectondersteuner bij het waterschap, vindt het vispasseerbaar en visveilig gemaal Oostkil een geslaagd project. “Het is een innovatief project dat veel nieuwe kennis heeft opgeleverd. Uiteraard delen we die met andere waterschappen die vaak voor dezelfde uitdagingen staan. We delen onze ontwerpen, maar zeker ook onze aanpak. Het is namelijk een complex project waarbij veel partijen betrokken zijn die soms tegelijkertijd, maar soms juist pas na elkaar aan de slag kunnen.”

Jeroen Peters en Luciënda Koopmans van Waterschap Rivierenland

Over Waterschap Rivierenland

Het waterschap zorgt ervoor dat het water op peil staat: niet te hoog, niet te laag. Is het te hoog dan is er wateroverlast. Is het peil te laag dan hindert dit boeren, scheepvaart planten en dieren. Om voldoende water te garanderen, gebruikt Waterschap Rivierenland 207 gemalen en 1.890 stuwen. Lees meer: www.waterschaprivierenland.nl.

CONTACT

Stimulus Programmamanagement
Postbus 585
5600 AN Eindhoven

040 - 237 01 00

info@stimulus.nl

www.stimulus.nl

STIMULUS
Programmamanagement

Stimulus Programmamanagement voert Europese, nationale en regionale subsidieprogramma's en fondsen uit in Zuid-Nederland en Vlaanderen.

FOTO'S

Bart Combee
Coöperatie Bosgroep Zuid Nederland
Waterschap Rivierenland

VORMGEVING EN REALISATIE

WEBtima WEB en IT diensten

© Copyright 2023 Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend